

Reidar Säfvenbom
Institutt for Lærerutdanning og Friluftsstudier
Norge Idrettshøgskole
PB 4014 Ullevål Stadion
0806 Oslo

NESH • Den nasjonale
forskningsetiske komité for
samfunnsvitenskap og humaniora

Kongens gate 14
0153 Oslo

post@forskningsetikk.no
www.forskningsetikk.no

Org.nr. 999 148 603

Vår ref.: 2025/151

Deres ref.:

Dato: 31.12.2025

Uttalelse om passivt samtykke i «Kommunen i bevegelse»

Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH) er et rådgivende organ, som arbeider for å fremme god og etisk forsvarlig forskning. NESH er en del av forvaltningsorganet De nasjonale forskningsetiske komiteene (FEK), og medlemmene er oppnevnt av Kunnskapsdepartementet (KD) etter innstilling fra Forskningsrådet. Komiteen er faglig uavhengig og avgjør selv hvilke saker komiteen tar opp til behandling. En uttalelse fra NESH er rådgivende og kan være utgangspunkt for videre refleksjon og eventuelle endringer i praksis. Forskere og forskningsinstitusjoner har et selvstendig ansvar for å sikre at forskningen de utfører, er god og etisk forsvarlig.

NESH mottok 10. november 2025 en henvendelse fra Reidar Säfvenbom, professor ved Institutt for Lærerutdanning og Friluftsstudier (ILF) ved Norge Idrettshøgskole (NIH), om en spørreundersøkelse rettet mot barn og unge. Undersøkelsen utgjør en arbeidspakke i prosjektet «Kommunen i bevegelse» (KiB1), hvor formålet er å styrke oppvekstmiljøet i et utvalg norske kommuner gjennom et større mangfold av bevegelsesaktivitet.

I tillegg til selve henvendelsen, og en forskningsetisk egenvurdering, var det lagt ved en anbefaling fra John Arve Eide, Fylkesdirektør for næring, folkehelse, idrett og mangfold i Akershus fylkeskommune og leder av styringsgruppen i det nasjonale Kompetansenettverket for bærekraftig idrett og aktivitet (BIAA), med oppfordring om å delta i forskningsprosjektet. BIAA inngår også som partner i prosjektet.

Spørsmålet til NESH handler om bruken av passivt samtykke fra foresatte til elever under 15 år, og NESH behandlet saken på møte 25. november 2025.

Bakgrunn

KiB1 er en tverrsnittsstudie blant ungdom i alderen 13-18 år (N=12000) i et representativt utvalg av 60 kommuner og bydeler i 15 fylker. Undersøkelsen gjennomføres digitalt blant elever i ungdomsskoler og videregående skoler. Datainnsamlingen skal skje i skoletiden under oppsyn av lærer.

Det skal ifølge henvender ikke samles inn direkte personidentifiserbare data, men kjønn, skole og klassetrinn registreres. Formålet med prosjektet er å utvikle ny kunnskap om 1) varians i «utviklingsvariabler», 2) sammenhengen mellom varians i utviklingsvariabler og deltakelse i eksisterende «aktivitetskontekster», 3) sammenhengen mellom varians i utviklingsvariabler og erfaringer med de nevnte aktivitetskontekstene, og 4) sammenhengen mellom varians i utviklingsvariabler og ungdommenes ønsker og behov for aktivitetstilbud utover det kommunen nå tilbyr. Analysene skal brukes til å utvikle et antall «utviklingsprofiler» blant de unge.

Foresatte til elevene på ungdomstrinnet vil bli informert om datainnsamlingen gjennom skolens informasjonskanaler. De vil bli informert om retten de og elevene har til å reservere seg og at det regnes som *passivt samtykke* dersom de ikke melder fra til skolen eller prosjektledelsen om at deres ungdom ikke skal delta. Studien krever imidlertid aktivt samtykke fra foresatte til elever under 15 år, skriver henvender, og derfor søkes det «om å kunne benytte passivt samtykke fra foresatte også fra denne aldersgruppen.»

Henvender er svært bevisst på hvilke krav de mener må settes til et passivt samtykke:

For at passivt samtykke skal være etisk forsvarlig, er det avgjørende at foresatte informeres klart og tydelig om sin rett til å reservere seg. For å sikre at foresatte er godt informert om hva deltakelse i KiB innebærer, vil det utvikles informasjon som er tydelig og lett forståelig, både i form av videoer og skriftlig informasjon. I denne informasjonen skal det understrekes at manglende respons fra foresatte tolkes som et passivt samtykke og det skal være svært enkelt å reservere seg fra deltakelse, digitalt, via telefon eller brev til skolen eller prosjektledelsen.

Henvender begrunner bruken av passivt samtykke fra foresatte med fire punkter: 1) det sikrer representativitet og validitet, 2) det samles ikke inn personidentifiserbare data, 3) det samles ikke inn sensitive data, og 4) studien har et overordnet mål om å utvikle bedre oppvekstmiljø for alle norske ungdommer.

Det hevdes at måleinstrumentene ikke kartlegger sensitive opplysninger, samt at studien ikke trenger godkjenning fra Regional Etisk Komite (REK). Det vises videre til at studien skal meldes til SIKT, men at den sannsynligvis vil bli avvist «fordi den er anonymisert i utgangspunktet».

Henvendelsen til NESH er formulert som en «Søknad om å få gjennomføre ungdomsstudie basert på passivt samtykke fra foresatte». NESH minner om at ansvaret for forskningsetikk

ligger hos forskeren og forskningsinstitusjonen, og at en uttalelse fra NESH kun er rådgivende, jf. forskningsetikkloven §§ 4-5.

Forskningsetiske vurderinger

NESH has gjort en forskningsetisk vurdering av henvendelsen med utgangspunkt i [Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap og humaniora](#) (NESH 2023, revidert utgave). NESH viser også til en tidligere «[Uttalelse om passivt samtykke i Ungdata](#)» (2021/121), hvor komiteen åpent for bruk av passivt samtykke fra foresatte i Ungdata på bestemte betingelser.

I vurderingen er det nødvendig å veie ulike hensyn mot hverandre. På den ene siden, beskyttelse av barn og respekt for foreldreansvaret, og på den andre siden, hensyn til representativitet og validitet.

Henvender argumenterer med utgangspunkt i det siste, med henvisning til skjevheter i utvalget og underrepresentasjon av sårbare grupper, som nettopp er sentrale i prosjektets mål og relevans. Dermed blir det lagt mindre vekt på andre hensyn som ivaretagelse av deltakernes rettigheter og belastning for samarbeidspartnere og foresatte.

NESHs vurdering er i større grad basert på hensynet til de foresattes autonomi, uavhengig av om studien medfører risiko eller ikke. Informasjon og samtykke fra foreldre er sentralt for å sikre foreldreansvaret og deres bestemmelsesrett.

NESH vil derfor, i sin konklusjon, ikke anbefale passivt samtykke i KiB1. Hovedargumentet er at passivt samtykke ikke i tilstrekkelig grad ivaretar de involverte. Konklusjonen henger også sammen med prosjektets organisering, med mange ulike aktører og interesser.

Informasjon og samtykke

NESHs retningslinjer legger til grunn at det etiske ansvaret for å informere om forskningen er en selvstendig forpliktelse, som gjelder uavhengig av spørsmålet om samtykke. Forskere skal sikre at både deltakerne og andre involverte (for eksempel foresatte), får nødvendig og tilstrekkelig informasjon, slik at de på et selvstendig grunnlag kan vurdere om de ønsker å delta i forskning. Dersom de ikke skal gi samtykke, er det spesielt viktig å informere om retten til reservasjon. Tilstrekkelig informasjon er nødvendig for å respektere menneskeverd og ivareta personlig integritet, sikkerhet og velferd (NESH 2023, punkt 15. Ansvaret for å informere).

Ifølge NESHs retningslinjer skal forskere som hovedregel få et etisk samtykke fra personer som deltar i forskning. Det etiske samtykket skal sikre deltakernes personlige integritet og rett til selv å bestemme om de vil delta. I dette ligger blant annet at forskere må påse at alle deltakere er godt informert og forstår hva forskningen innebærer, slik at de kan foreta et fritt og veloverveid

valg om å være med eller ikke. Det er avgjørende for å sikre at deltakelsen i forskning er frivillig. (NESH 2023, punkt 16. Samtykke til å delta i forskning).

Når det gjelder *passivt samtykke*, som er kjernen i henvendelsen, står det i retningslinjene at «I særskilte tilfeller kan det også være forsvarlig med et såkalt *passivt* samtykke, gitt at kravet om informasjon og retten til reservasjon er ivaretatt.» Det er ikke utdypet i retningslinjene hva som ligger i «særskilte tilfeller». I fortsettelsen viser NESH derfor til uttalelsen om Ungdata (NESH 2021/121), som oppstiller en rekke krav for eventuell bruk av passivt samtykke NESH understreker også at uttalelsen om Ungdata hadde en klar avgrensning: «NESH vektlegger at vurderingene er spesifikt knyttet til dette prosjektet og ikke kan begrunne en slik ordning i andre prosjekter».

Aktivt samtykke fra elevene

Selv om det ikke fremgår eksplisitt av henvendelsen, forutsetter NESH at KiB1-studien er basert på aktivt samtykke fra elevene på et fritt og informert grunnlag.

Ifølge NESHs retningslinjer (NESH 2023, punkt 18. Beskyttelsen av barn) «er det nødvendig med etisk samtykke eller tilslutning fra barna.» Komiteen minner om at barns rett til å bli hørt er en grunnleggende rettighet, som også er nedfelt i lovverket, både i barnelova og i grunnlovens § 104 om beskyttelse av barn. Rettigheten gjelder uavhengig av om det samles inn personopplysninger eller ikke, eller hvorvidt opplysningene er anonymiserte eller ikke.

I NESHs uttalelsen om Ungdata slås det videre fast at aktivt samtykke fra elevene er en *forutsetning* for eventuell bruk av passivt samtykke fra foresatte:

For at passivt samtykke fra foresatte skal være forsvarlig, må forskerne sikre at elevenes velferd og integritet er ivaretatt, jf. diskusjonen ovenfor. Det vil altså være snakk om et betinget unntak fra kravet om samtykke. Det er en forutsetning at barna og ungdommene selv samtykker til å delta. Det er innfridd i Ungdata, hvor elevene aktivt må velge å være med og kan trekke seg når de vil. (NESH 2021/121, s. 5)

Basert på den oversendte informasjonen stiller NESH spørsmål ved om deltakelsen i studien kan sies å være frivillig. Den vedlagte oppfordringen om deltakelse fra BIAA kan oppfattes som press både for skoleledere, kontaktpersoner/lærere, foreldre og elever. Også den praktiske gjennomføringen på skolen, formidlet av skoleledelse og lærer, kan oppfattes som press. I slike situasjoner stilles det store krav til at informasjonen som gis er tilstrekkelig, for eksempel om retten til reservasjon og om hvordan kan elevene reservere seg i praksis.

NESH stiller også spørsmål om mulig *stigmatisering* av de elevene som ikke ønsker å delta. Henvender forklarer at spørreskjemaet er utformet slik at det ikke inneholder spørsmål «som kan oppleves som krenkende eller sensitive for deltakerne», samt at ungdom som deltar i studien ikke skal «bli utsatt for ubehag, belastning eller skade som følge av deltakelse», men det

fremgår ikke hvordan forskerne sikrer at elevene som ikke ønsker å delta, ikke blir stigmatisert ved selve gjennomføringen på skolen.

Det er altså ikke tilstrekkelig med god informasjon, herunder om retten til reservasjon. Informasjonen må også formidles på en forsvarlig måte til skoleledelse og involverte kontaktpersoner/lærere, slik at både barn og foreldre forstår hva studien innebærer i praksis. Det er uklart for NESH hvordan forskerne har tenkt å ivareta dette ansvaret knyttet til den praktiske gjennomføringen ved skolen.

NESH understreker at det er forskerens ansvar å sikre deltakernes integritet og rettigheter i forbindelse med innsamlingen av opplysningene.

Passivt samtykke fra foresatte

I vurderingen av passivt samtykke fra foresatte stiller NESH spørsmål ved flere uklarheter i henvendelsen: a) aldersgrensen på 15 år, b) innsamling av sensitive opplysninger, c) ivaretagelse av foreldrenes rettigheter, d) vurderingen av belastning og bekvemmelighet, og e) mulige interessekonflikter.

a) Ifølge henvender krever studien aktivt samtykke fra foresatte til elever under 15 år, det vil si alle elever på 8. trinn og nærmere 30 prosent på 9. trinn (N=2500). Samtidig legges det til grunn at det er forsvarlig med passivt samtykke fra foresatte til elever over 15 år. Et annet premiss i henvendelsen er at det er liten risiko for deltakerne og at det ikke skal samles inn sensitive opplysninger.

Det fremkommer ikke i henvendelsen hvorfor det trekkes en grense ved 15 år. NESH gjør oppmerksom på at dette tidligere sto i NESHs retningslinjer (4. utg., 2016): «Er barna under 15 år, må forskeren vanligvis innhente samtykke fra foresatte». Denne formuleringen åpnet imidlertid ikke for bruk av *passivt samtykke* fra foresatte, og det ble presisert at unntaket ikke gjaldt for *sensitive* opplysninger. NESHs vurderinger den gang var basert på tilsvarende juridiske vurderinger fra både Forbrukerrådet og Datatilsynet i en veileder om *Barn og unges personopplysninger* (2004).¹

Siden den gang er kravene til beskyttelse av barn skjerpet både i forskningsetikken og i jussen. I de nåværende retningslinjene (5. rev. utg., NESH 2023, punkt 18. Beskyttelsen av barn) står det at forskere som hovedregel må «få etisk samtykke fra foresatte» – i tillegg til etisk samtykke eller tilslutning fra barna. Samtidig står det i en fotnote at barn, juridisk sett, ikke kan gi samtykke alene, med unntak for prosjektet som er godkjent av en regional komité for medisinsk

¹ NESH 2016, punkt 14, n. 25.

og helsefaglig forskningsetikk (REK).² Dette fremgår også av nåværende veiledning fra Datatilsynet.³

Følgelig er det ikke gitt at 15 år er en relevant grense for å vurdere om det er behov for samtykke fra foreldre, enten det er passivt eller ikke.

b) Henvender viser til at det ikke samles inn sensitive opplysninger, og at studien utgjør lav risiko. I anbefalingsbrevet fra Akershus Fylkeskommune (vedlegg 2) fremgår det imidlertid at studien omfatter «grunnleggende psykologiske behov, emosjoner, tilhørighet, tillit, livskvalitet, mental helse, vold og kriminalitet.» NESH stiller spørsmål ved påstanden om at dette ikke er inngripende spørsmål om sensitiv informasjon. Dersom KiB1 samler inn sensitiv informasjon, er det uansett ikke forsvarlig å bruke passivt samtykke.

c) Henvender viser til at foreldrenes rettigheter er tilstrekkelig ivaretatt med passivt samtykke, «spesielt når risikoen er lav og samfunnsnyttene er stor». Selv om risiko er lav, mener NESH det er viktig å vurdere autonomiargumentet og retten til utøvelse av foreldreansvaret, spesielt for barn ned i 13-14-årsalderen. Sett fra de foresattes side kan det oppfattes som et utilbørlig inngrep i deres personlige integritet om de på et senere tidspunkt blir gjort oppmerksomme på at deres barn har vært med på et forskningsprosjekt som de selv ikke har vært informert om, eller ikke gitt tillatelse til. Det gjelder uansett hva slags data som samles inn, men kanskje særlig når det gjelder spørsmål om psykisk helse, vold og kriminalitet som i dette tilfellet. Svikt i informasjonstilgangen kan skyldes flere ting: som at barna har glemt å gi videre informasjon fra skolen/forskerne, at skolens informasjonskanaler ikke har omfattet direkte kontakt, som e-post/sms til de foresatte, eller at de foresatte ikke har oppfattet at passivitet fra deres side vil bli tolket som samtykke.

d) Henvender viser til at bekvemmelighetshensyn ikke er en tilstrekkelig begrunnelse for å anvende passivt samtykke, for eksempel argumenter om at det vil medføre en unødvendig belastning for samarbeidspartnere, skoleledelse og kontaktperson/lærer å måtte samle inn samtykke fra foreldre. Like fullt argumenteres det for at skolene og lærerne allerede har mange oppgaver, og at passivt samtykke vil gjøre gjennomføringen enklere og redusere unødvendig belastning på samarbeidspartnere. NESH opplever ikke denne argumentasjonen som overbevisende. Dersom prosjektet medfører stor belastning på skolene og lærerne, må det håndteres på andre måter.

e) Det kan også oppstå andre forskningsetiske utfordringer, for eksempel knyttet til interessekonflikter. Press fra kommuner og fylkeskommuner om deltakelse i forskning kan skape utfordringer og ekstra arbeid for skoleledere og lærere, og det kan skape uklarheter om ansvar og myndighet *mellom* kommune og skoleleder og *mellom* leder og lærere. Dette handler

² NESH 2023, punkt 18, n. 25.

³ Datatilsynet 2024, [Samtykke fra mindreårige](#)

ikke bare om bekvemmelighetshensyn, men om å erkjenne at forskningen faktisk påfører deltakerne belastninger, samtidig som forskerne ikke er til stede og kan ta ansvar for de utfordringene som måtte oppstå.

Konklusjon

Et kjernespørsmål når det gjelder bruk av passivt samtykke, er om den etiske forpliktelsen til informasjon og samtykke er oppfylt hvis man ikke kan vise til noen form for bekreftelse på at informasjonen har nådd frem og er blitt forstått. Med andre ord, hvorvidt manglende respons er et tilfredsstillende etisk samtykke.

I denne saken kan NESH ikke se at relevante krav er oppfylt på en måte som gjør det etisk forsvarlig å gjennomføre KiB1 med passivt samtykke fra foresatte, spesielt dersom det også samles inn sensitive opplysninger.

NESH skjønner at det kan være vanskelig å innfri alle krav for passivt samtykke, slik det er oppsummert i uttalelsen om Ungdata (2021/121). Derfor vil NESH, mer generelt, ikke anbefale bruken av passivt samtykke. Samtykke til å delta i forskning bør være en *aktiv* handling. Dersom det er behov for å innhente samtykke fra foreldre, i tillegg til elevenes aktive samtykke eller tilslutning, bør også samtykket fra foresatte være aktivt.

Generelt mener NESH at forskere heller bør begrunne hvorfor det eventuelt er forsvarlig å *ikke* be om samtykke fra foreldre. Det kan være forsvarlig, men da et det mange hensyn som må ivaretas, slik vi viser ovenfor. Ansvar for å informere må uansett ivaretas, herunder informasjon om retten til reservasjon.

For NESH,

Heidi Østbø Haugen

Leder, NESH

Vidar Enebakk

Sekretariatsleder, NESH